

Národní hospodářství

Materiál byl vytvořen v rámci projektu
Nové výzvy, nové příležitosti, nová škola

*Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním
fondem a státním rozpočtem České republiky*

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Struktura národního hospodářství

Národní hospodářství je souhrn činností hospodářského charakteru uskutečňovaných na území státu subjekty podnikání a občany.

Národního hospodářství lze členit podle různých hledisek.

Hospodářská odvětví - vznikají shrnutím podniků s podobnými výrobky nebo činnostmi (průmysl, zemědělství, stavebnictví, doprava, obchod, školství, zdravotnictví, bezpečnost apod.).

Hospodářské sektory - tvoří seskupení hospodářských odvětví na základě podobných znaků.

Rozlišujeme tři hospodářské sektory:

1. **Primární sektor** - zahrnuje prvovýrobu, tj. obdělávání půdy, získávání surovin z přírody (zemědělství, lesnictví, rybolov, těžební průmysl)
2. **Sekundární sektor** - zpracovává to, co se vytvoří v sektoru primárním. Tvoří ho výroba a rozvod elektřiny, plynu, vody; zpracovatelský průmysl a stavebnictví. Je zaměřen především na výrobu hmotných statků.
Zpracovatelský průmysl - např. výroba potravin a nápojů, textilní průmysl, oděvní průmysl, dřevařský průmysl atd.
3. **Terciární sektor** - všechny služby pro výrobu i obyvatelstvo; např. doprava, spoje, obchod, služby cestovního ruchu, školství, kultura, zdravotnictví, komunální služby

Hospodářská politika státu

Vláda každého státu přijímá různá opatření, kterými řídí, reguluje nebo usměrňuje vývoj hospodářství. Říkáme, že provádí **tzv. hospodářskou politiku**.

Hospodářská politika státu = zásahy státu a jeho orgánů do ekonomiky pro dosažení určitých cílů.

Důvodem pro uplatňování hospodářské politiky státu v podmínkách tržního hospodářství je snaha o nápravu nedokonale fungujícího trhu.

Subjekty hospodářské politiky

- **parlament** - schvaluje zákony, které vytváří základní hranice pro fungování společnosti, tedy i ekonomiky. Například schvaluje státní rozpočet (kolik stát v daném roce vybere na daních a co bude z těchto peněz financovat).
- **vláda** - nejvyšší výkonný orgán státu, je základním tvůrcem konkrétní hospodářské politiky. Každoročně připravuje návrh státního rozpočtu a předkládá ho ke schválení parlamentu.
- **krajské úřady** - vykonávají místní správu; např. řízení výstavby v regionu, sociální otázky, zdravotnictví, školství, kultura, ovlivňování podnikání na daném území, péče o životní prostředí
- **centrální banka** - u nás Česká národní banka; ovlivňuje činnost všech ostatních bank, hlídá množství peněz v oběhu tak, aby nedocházelo k jejich znehodnocování. Má na starost udržování měnové stability.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Cíle hospodářské politiky

1. zabezpečení hospodářské rovnováhy při optimálním hospodářském růstu
2. snižování nezaměstnanosti
3. dosažení stability cen (snižování inflace)
4. vyrovnanost platební bilance (hospodářská rovnováha se zahraničím)
5. spravedlivé rozdělování - eliminace sociálních tvrdostí, které vznikají automaticky tržním mechanismem

Platební bilance - souhrn všech peněžních transakcí dané země ve styku se zahraničím za určité období (zpravidla 1 rok)

Nástroje hospodářské politiky

1. **státní rozpočet a fiskální politika** - stát mění strukturu a výši rozpočtových příjmů a výdajů a tím působí na vývoj hospodářství
2. **monetární (měnová) politika** – Česká národní banka kontroluje množství peněz v ekonomice, reguluje úrokové míry a podmínky úvěrování
3. **důchodová a cenová politika** - různé formy regulace mezd
4. **sociální politika** - určování sociálních programů, různých podpor, pojištění apod.
5. **zahraničně obchodní politika** - týká se např. kursů měn, celních sazeb, podpora exportu (vývozu)

Vedle uvedených nástrojů působí řada vnějších faktorů, např. vliv počasí, válečných konfliktů, zahraniční konkurence apod.

Hospodářský cyklus

Ekonomické dění ve společnosti je trvalým pohybem, trvalou změnou, stálým kolísáním. **Hospodářství** každého státu *se vyvíjí cyklicky*.

Hospodářský cyklus představuje více nebo méně pravidelné střídání růstu a poklesu ekonomické aktivity kolem dráhy trendového růstu.

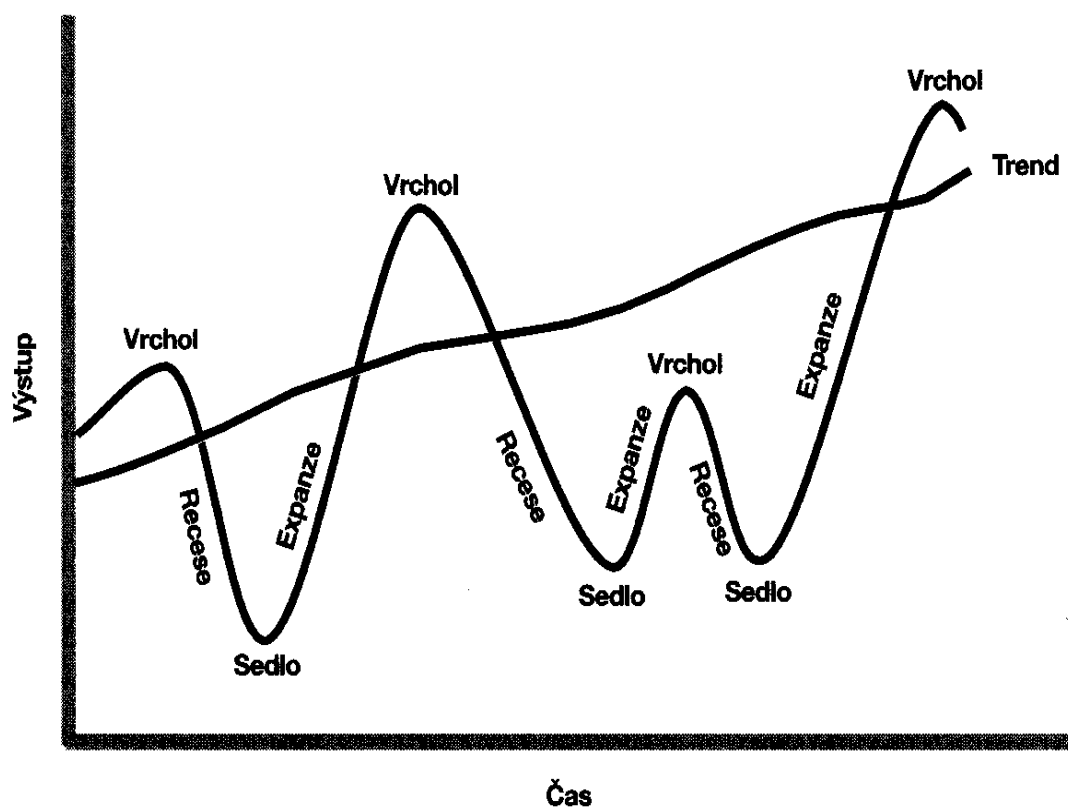

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

recese = pokles, pád, deprese

expanze = růst, konjunktura

sedlo = dno

Zdroj: Dornbusch R., Fischer S.: Makroekonomie, Praha 1994

Na vrcholu cyklu je ekonomická aktivita vzhledem k trendu vysoká, v sedle cyklu je dosaženo spodního bodu ekonomické aktivity.

Trendová dráha je dráha, po níž by se výstup (HDP) pohyboval, kdyby byly výrobní faktory plně zaměstnány.

Hodnocení národního hospodářství

Existuje řada ukazatelů, pomocí nichž můžeme hodnotit vývoj národního hospodářství každého státu a také provádět srovnávání ekonomik jednotlivých států.

Při hodnocení národního hospodářství jako celku je třeba sledovat:

1. velikost a tempo růstu **celkového produktu**
2. stabilitu cen (**míru inflace**)
3. vyrovnanost vývozu a dovozu (**bilanci zahraničního obchodu**)
4. velikost a strukturu nezaměstnanosti (**míru nezaměstnanosti**)

Je třeba si uvědomit, že tyto veličiny spolu velmi úzce souvisí a v praxi je nelze oddělit. Navíc není možné současně dosáhnout pozitivního vývoje všech ukazatelů. Proto se často označují jako tzv. **magický čtyřúhelník**.

Celkový produkt

Celkový produkt je množství statků a služeb, které ekonomika vyprodukovala za určité období (většinou za 1 rok).

Existuje několik variant konkrétních ukazatelů měření celkového produktu. Nejdůležitější jsou:

Hrubý domácí produkt (HDP) - souhrn statků a služeb vyjádřený v penězích vytvořený za určité období výrobními faktory na území státu, bez ohledu na to, zda jsou vlastněny občany státu nebo cizinci.

Ukazatel HDP je počítán na územním principu a preferují ho evropské země.

Hrubý národní produkt (HNP) - souhrn statků a služeb vyjádřený v penězích vytvořený za určité období výrobními faktory ve vlastnictví občanů příslušné země, bez ohledu na to, zda výroba probíhala na území státu nebo v zahraničí.

Ukazatel HNP je postaven na národním principu a používá jej především Severní Amerika.

Při výpočtu HDP narážíme na řadu problémů. Jedním z nich je **vliv inflace**. Velmi záleží na cenách, ve kterých výdaje za vyrobené statky a služby počítáme. Můžeme zvolit:

- běžné ceny** - ceny aktuálního roku. Výsledky však nemůžeme srovnávat s jinými léty z důvodu inflačního znehodnocení peněz. Při výpočtech využívajících běžné ceny hovoříme o **nominálním HDP**.
- stálé ceny** - některý rok si stanovíme jako výchozí a všechny ostatní roky musíme cenově přepočítat podle cen roku vybraného. Při přepočítání na stálé ceny zvoleného roku mluvíme o **reálném HDP**.

Dříve jsme uměli sčítat pouze statky a služby, které prošly **legálním trhem**, tzn. že byly zbožím s určitou cenou, za kterou byly prodány, a tak došlo k realizaci příjmů všech účastníků hospodářského procesu. Díky změnám metodiky výpočtu HDP začínáme postupně počítat i:

- **statky a služby, které si lidé ve sledovaném období vyráběli pro vlastní potřebu** a spotřebu svých rodin a známých, tudíž neprošly vůbec trhem
- **statky a služby, které prošly nelegálním trhem** (zde hovoříme o tzv. šedé a černé ekonomice)
  - **šedá ekonomika** - především úplatky a melouchaření - tj. nezdaněná práce a příjmy
  - **černá ekonomika** - příjmy z trestné činnosti, krádeží, nelegálních hazardních her, prodeje drog apod.

Inflace

Inflace je znehodnocení peněz. V praxi se projevuje růstem cenové hladiny (zvyšování cen zboží a služeb).

V souvislosti s inflací musíme rozlišovat další 2 důležité pojmy:

Deflace - opak inflace; cenová hladina ve srovnání s předchozím obdobím klesá

Desinflace - znamená zpomalení růstu cenové hladiny (např. se inflace snížila s 8 % na 5 %)

Příčiny vzniku a existence inflace

1. **Příčiny na straně poptávky (poptávková inflace)** - v ekonomice je nadbytečná poptávka, do oběhu se dostává příliš mnoho peněz (více, než odpovídá množství zboží). Hlavní příčiny tohoto stavu:
  - a) mzdy rostou rychleji než produktivita práce
  - b) nadměrné státní výdaje
  - c) nadměrné úvěrování
2. **Příčiny na straně nabídky (nabídková inflace)** - inflace je způsobena nabídkou, která neodpovídá poptávce nebo růstem nákladů na výrobu a poskytování služeb. Mezi hlavní příčiny takového stavu patří:
  - a) zvyšování nákladů vlivem růstu cen vstupů (rostou ceny materiálů, rostou mzdy, zvyšují se ceny strojů a zařízení)
  - b) zvyšování cen produktů u výrobců s dominantním postavením na trhu (neodpovídá zvýšení užité hodnoty statkům a služeb)

Měření inflace

Velikost inflace měříme pomocí ukazatele **míra inflace**.

$$\text{míra inflace} = \frac{\text{cenová hladina (t)} - \text{cenová hladina (t-1)}}{\text{cenová hladina (t-1)}} * 100 \quad [\%]$$

t ... určité období (např. měsíc, rok)

Míra inflace v ČR v letech 2000 - 2007

rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
inflace (%)	3,9	4,7	1,8	-0,1	2,8	1,9	2,5	2,8

Druhy inflace

Podle velikosti míry inflace rozlišujeme:

- **inflace mírná (plíživá)** - jednociferná; lidé nepřestávají věřit penězům, ekonomika běžně funguje
- **inflace pádivá** - dvojciferná; lidé přestávají věřit domácí měně, preferují stabilnější cizí měny nebo jiné trvalejší hodnoty (zlato, nemovitosti atd.). Chod ekonomiky je narušován, ekonomická výkonnost klesá.
- **hyperinflace** - trojciferná a větší; peníze přestávají plnit svou funkci uchovatele hodnot a zprostředkovatele směny, lidé preferují naturální směnu. Ekonomický systém společnosti se úplně rozpadá, nastává chaos a anarchie. Tento stav je typický především pro období válečných konfliktů, politických převratů apod.

Negativní důsledky inflace

- znehodnocuje vklady a úvěry
- ztěžuje rozhodování o budoucnosti
- postihuje skupiny se stálými příjmy

Platební bilance

- porovnává příjmy a výdaje státu vůči zahraničí
- skládá se z **běžného účtu** a **finančního účtu**
- nejpodstatnější částí běžného účtu je **obchodní bilance**, která zachycuje vývoz a dovoz
- dále běžný účet obsahuje další bilance, které zachycují příjmy a výdaje za služby (cestovní ruch, sport, doprava), zisky ze zahraničí, dary a dědictví atd.
- finanční účet sleduje především mezinárodní instituce, příliv a odliv zahraničního kapitálu

PLATEBNÍ BILANCE	běžný účet	obchodní bilance
		další příjmy a výdaje
	finanční účet	
	změna devizových rezerv	

Ekonomové sledují rozdíl mezi příjmy a výdaji jednotlivých položek platební bilance - **saldo**, zda bylo dosaženo **přebytku** nebo **schodku**. Má-li platební bilance schodek, musíme ho vyrovnat – zahraničními úvěry, přílivem zahraničního kapitálu nebo čerpáním devizových rezerv. A naopak, přebytek znamená zvýšení našich příjmů - může se odrazit např. ve zvýšení devizových rezerv.

Nezaměstnanost

Musíme rozlišovat:

- **nezaměstnanost dobrovolnou** - lidé nechtějí pracovat, např. zdělili peníze a sami nemají potřebu pracovat, dávají přednost volnému času
- **nezaměstnanost nedobrovolnou** - lidé chtějí a potřebují pracovat, aby si zajistili obživu, ale nemohou odpovídající práci sehnat

Z celospolečenského hlediska nás dobrovolná nezaměstnanost nezajímá – dnes není zákonem předepsaná povinnost pracovat a pokud se člověk dobrovolně rozhodne, že se živit prací nebude, společnost to bere na vědomí, přestává se o něj zajímat a sleduje pouze, zda neporušuje zákon (nekrade apod.).

Společnost zajímá pouze nezaměstnanost nedobrovolná, protože jsme společnost sociální a **není nám jedno, pokud některý z členů naší společnosti se ne vlastním zaviněním dostává do sociální tísně**. Vyspělé společnosti mají pro tyto případy vybudovaný záchranný systém, který ale musí být nastaven tak, aby

- **sociální pomoc** byla **dostatečná**, ale zároveň **nesváděla k jejímu zneužívání**
- **míra přerozdělování nezatížila neúměrně pracující část populace**

Příčiny nezaměstnanosti

- **frikční nezaměstnanost** - lidé běžně mění svou práci, v některé práci nejsou spokojeni, ukončí pracovní poměr a hledají si nové zaměstnání. Jde o přirozený krátkodobý jev, který je pro tržní hospodářství pozitivní.
- **strukturální nezaměstnanost** - některé odvětví se dostává do útlumu, lidé přicházejí o práci. Jiná odvětví jsou naopak ve fázi rozvoje a nové pracovní síly potřebují. Zde je optimálním řešením rekvalifikace (získání nových znalostí a dovedností v perspektivním oboru).
- **cyklická nezaměstnanost** - souvisí s hospodářským cyklem. V období recese dochází k nárůstu nezaměstnanosti, v období expanze k poklesu nezaměstnanosti.
- **další příčiny** - nezaměstnanost sezónní, technologická apod.

V praxi může docházet ke kombinaci těchto příčin, která může výsledné účinky násobit.

Měření nezaměstnanosti

Velikost nezaměstnanosti měříme pomocí ukazatele **míra nezaměstnanosti**.

$$\text{míra nezaměstnanosti} = \frac{\text{nedobrovolně nezaměstnaní}}{\text{ekonomicky aktivní obyvatelstvo}} * 100 \quad [\%]$$

V ČR měří nezaměstnanost dvě instituce:

1. **Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR** - sleduje tzv. registrovanou nezaměstnanost dle evidence úřadů práce
2. **Český statistický úřad** - provádí výběrová šetření v terénu

Číslo, které udává míru nezaměstnanosti, vyjadřuje výši nezaměstnanosti za celou ČR. Nezohledňuje **regionální výkyvy**. Například v Praze je nezaměstnanost minimální, kdežto v Severních Čechách nebo na Severní Moravě je nezaměstnanost poměrně vysoká.

Průměrná míra nezaměstnanost v ČR v letech 2000 - 2007

rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
mn (%)	9,02	8,54	9,15	9,90	9,19	8,97	8,13	6,62

Negativní důsledky nezaměstnanosti

- ztráta statků a služeb, které by mohly být vytvořeny
- zatěžuje státní rozpočet (vyplácí se podpory v nezaměstnanosti)
- stres pro nezaměstnané
- rostoucí kriminalita
- pokles životní úrovně nezaměstnaných
- zastarávání lidského kapitálu (lidé zapomínají, co umí a ztrácejí pracovní návyky a dovednosti)

Nezaměstnanost se považuje spolu s inflací za největší problém tržních ekonomik. Znamená nerovnováhu ekonomiky a stupňuje napětí v sociální oblasti.

Státy EU připouští rozumnou hranici nezaměstnanosti do výše 5 %.

Subjekty, které se podílejí na řešení otázky efektivního využití pracovních sil v národním hospodářství (zároveň tak řeší nezaměstnanost), jsou tři. Hovoříme o tzv. **tripartitě** - oficiální název je **Rada pro sociální dialog**. Tvoří ji:

- **zaměstnanci** - mají zájem na co nejvyšších mzdách a na plné zaměstnanosti. Zaměstnance zastupují při jednání odborníky, které mají v Evropě tradičně velkou váhu a vliv.
- **podnikatelé** - mají zájem na efektivně nízkých mzdách, aby měli nižší náklady. Pro podnikatele je nezaměstnanost přínosem, protože na trhu práce je dostatek pracovních sil, ze kterých si mohou vybírat ty nejlepší, a zároveň převis nabídky práce sráží její cenu.
- **stát** - snaží se sladit protichůdné zájmy zaměstnanců a podnikatelů a najít rozumný a společensky únosný kompromis

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ